
DIE ECHTER-BIBEL.
'N ROOMS-KATOLIEKE „KORTE VERKLARING”.

Dit is voorwaar 'n verblydende verskynsel dat ook van Rooms-Katolieke syde die laaste jare so baie gedoen word om die Heilige Skrif onder die aandag van die lesende publiek te bring. Roomse eksegete het reeds lank hulle naam gevestig onder die beoefenaars van die Bybelwetenskap, en dit is opmerklik hoeveel vryheid aan die geleerdes gelaat word deur die kerklike outoriteite, selfs waar dit kritiese opvattinge aangaande die Bybelboeke betref.

Bekend is die groot Duitse kommentaarwerke van Roomse sy soos die „Exegetisches Handbuch zum Alten Testament” onder redaksie van Prof. JOH. NIKEL, uitgegee by die Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung te Münster (Westf.), waarin bv. die uitnemende verklaring van A. SANDA op die boeke van die Konings verskyn het, asook die sgn. „Bonner Bibelwerk” onder leiding van Proff. FELDMANN en HERKENNE waaruit bv. Genesis deur HEINISCH en Deuteronomium deur JUNKER ook deur Protestantse ondersoekers graag gebruik word. Ook die groot kommentare op aparte Bybelboeke in die Franse taal van Roomse kant verskyn, verdien menigmaal die grootste aandag en ernstigste oorweging sowel om die skat van gegewens as om die gelowige benadering

van die Bybelse inhoud. Die kritiese vryheid in daardie werke aan die skrywers gelaat, sou verklaar kan word uit hulle karakter as vernameelik vir vakmanne en ampsdraers bedoel en deur spesialiste geraadpleeg. Nou het daar egter in die laaste kwart-eeu in verskillende lande Bybelvertalings met byegevoegde kort verklarings verskyn wat duidelik vir die algemene leserspubliek bestem is. In Nederlands is reeds van vlak voor die tweede wêreldoorlog bekend die Bybelvertaling met aantekeninge uitgegee deur die Rooms-Katolieke apologetiese vereniging „Petrus Canisius” asook „De Katholieke Bijbel” uitgegee in 's-Hertogenbosch waarvan die Ou Testament deur L. HIMMELREICH bewerk is (wie se treffende vertaling meermale in die Psalmeverklaring in „Tekst en Uitleg” aangehaal word). Hierdie twee Nederlandse werke dra wel duidelik 'n apologetiese karakter en Roomse stempel soos uit die titels reeds blyk, maar bevat tog baie verhelderende inligting aangaande die Heilige Skrif.

In die Franse taal verskyn sedert 1948 in aantreklike apart deeltjies 'n nuwe Bybelvertaling met Inleidings en verklarende voetnote onder leiding van die beroemde „École Biblique” van Jerusalem en sy direkteur Pater R. DE VAUX, een van die bekwaamste Palestina- en Bybelkenners van ons dae (uitgawe Les Éditions du Cerf, Paris). Ook hierin wek die groot vryheid wat aan die bewerkers gelaat word in vroeë aangaande die Bybelteks, die outeurs en samestelling van die Bybelboeke, verbasing en voldoening.

Dit is vir ons 'n rede tot blydskap om in ons „Studies” die verskyning van 'n dergelike werk in die Duitse taal te kan aankondig, naamlik „Die Heilige Schrift in deutscher Übersetzung” met as ondertitel „Echter-Bibel”, uitgegee deur die Echter-Verlag in Würzburg. Reeds elf deeltjies van die vyftien wat die Ou Testament met die Outestamentiese Apokriefe omvat, is ons toegestuur; die 12de deeltjie (oor Josua en Rigters) het ons nog nie bereik nie; die 14de (oor Exodus-Deuteromium) en 15de (die Registerband met kaarte en tydtafel) is nog in bewerking; intussen het ook reeds die 1ste deeltjie oor die Nuwe Testament verskyn. Die bewerking van die O.T. staan onder redaksie van die bekende Outestamentikus Prof. FRIEDRICH NÖTSCHER van die Universiteit Bonn, wat reeds sedert 1915 'n gewaardeerde werker is op die gebiede van die Babiloniese en Outestamentiese godsdienste en wie se naam as Outestamentikus veral gevestig is deur sy geskifte „Das Angesicht Gottes schauen' nach biblischer und babylonischer Auffassung” (Würzburg 1924) en „Altorientalischer und alttestamentlicher Auferstehungsglauben” (Würzburg 1926). Die Nuwe Testament word uitgegee onder leiding van Prof. KARL STAAB van die Universiteit Würzburg. Die deeltjies, ongeveer 'n vyfde groter van formaat as die „Tekst en Uitleg”-serie, in papieromslag maar baie stewig ingenaaid, op goeie papier en met helder lettersoorte gedruk, maak 'n aantreklike indruk; die prys per deeltjie wissel van 4.60 tot 7.80 Duitse Mark, die

totale Ou Testament sal ongeveer 95 DM. bedra (dus ongeveer £10), ongetwyfeld 'n besonder billike prys, wat die uitgawe in die hande van baie sal kan bring.

Prof. NÖTSCHER het self die eerste deeltjie, die oor *Die Psalmen* bewerk, en dit reeds in 1947 laat verskyn. In die „Vorwort” vir die hele werk word nadruklik gewys op die onontbeerlikheid van die kennis van die grondtale vir elke teoloog-ampsdraer; vertalings kan slegs hulpmiddels vir hom wees. Die doel van die werk en spesiaal van die baie verwysings daarin na ander Bybelplase is „om die weg te wys waarop mens 'n Bybelse gedagte verder kan volg en *self Bybels leer dink*” (!) Die afkortings van die name van die Bybelboeke is die gebruikelike en nie die in Roomse werke so dikwels na die Vulgaat gevolgde nie. In sy kort, drie bladsye beslaande inleiding op die Psalmboek word sowel die ooreenstemmings as die fundamentele verskille tussen die buite-Bybelse en Outestamentiese psalmliteratuur aangegee met erkenning van die onvolkomenhede van sommige Psalms in godsdienstige opsig vergeleke met die Christelike opvatting. Die opskrifte van die Psalms word uitdruklik as nie tot die oorspronklike teks behorend beskou en die gesonde eksegetiese beginsel gevolg dat die inhoud van die Psalm moet beslis oor die vrae van outeurskap en datering. Wat die Davidiese outeurskap betref lê NÖTSCHER hom blykbaar neer by die beslissing van die Pouslike Bybelkommissie se uitspraak van 1 Mei 1910 dat tenminste die Psalm wat in die Nuwe Testament as van David gereken word, vir Davidies aangeneem word. Hierdie berus by die uitsprake van die Pouslike Bybelkommissie van verskillende datum tref ons by meer geleenthede in hierdie Bybelverklaring aan (in die Psalmboek bv. by Ps. 2:1v. en 16:8vv.), wat natuurlik die vryheid van eie mening beperk; origens kry mens gedurig die indruk dat hierdie berusting nie van harte gaan nie en die eksegete beslis meer vir die vryheid van die wetenskaplike ondersoek voel. Daar is in hierdie opsig 'n opmerklike verskil met bv. die „enkel-Gereformeerde” reeks, die „Korte Verklaring”, wat veel uitdruklik apologetieser ingestel is. NÖTSCHER waarsku om geen Nieutestamentiese gedagtes in die O.T. Psalms in te lees nie en spreek in verband met die Messiaanse toepassing van Psalmwoorde in die N.T. meermale van „akkomodasie”. Die Psalmeteks van die Vulgaat word as sleg afgewese. By die afsonderlike Psalms tref telkens die goeie karakterisering van die inhoud en die juiste indeling in onderdele. Ps. 22 word as nie direk Messiaans bestempel, ook 132 as nie oorspronklik Messiaans nie, Ps. 45 is slegs deur „akkomodasie” op die Messias te betrek, Ps. 72 doel allereers op die Israelitiese koning, maar met Messiaans perspektief; so is ook Ps. 110 allereers kroningspsalm. Van die konstruksie van 'n troonsbestygingsfees van Jahwē wil NÖTSCHER nie weet nie. Ps. 50 (van Asaf) word in die tyd van die groot skrifprofete gestel. Ps. 51 het 'n liturgiese aanhangsel uit later tyd en is ook sonder betrekking op David te verstaan. Ps. 73 (Asaf)

word as jonge psalm beskou; Ps. 90 wel oud, maar nie seker Mosaïes nie. By Pss. 16, 37, 49 en 73 kom soos van NÖTSCHER te verwagte, welgefundeerde opmerkings oor die hiernamaalsverwagting voor. Interessant is die opmerking by Ps. 46 dat LUTHER die „'n Vaste burg" oorspronklik nie teen die Roomse kerk nie maar teen die gevaar van die Turke gedig het. Die inleiding op en waardering van Ps. 119 is van betekenis. Ps. 147 word nie met Septuagint en Vulgaat as twee psalms beskou nie. Met teksverbeterings is NÖTSCHER konservatief maar pas hulle wel toe, die vertaling is digterlik en sober.

Van dieselfde hand uit dieselfde jaar is die deeltjie oor JEREMIA en KLAAGLIEDERE. Ook hier is die inleiding met sy goeie kensketsing van die tydsomstandighede van Jeremia se werksaamheid (in drie periodes) en sy godsdienstig-sedelike prediking goed geslaag. Jeremia se houding ten opsigte van die offercultus en sy instelling (7:21v.) word eweas die van Amos (5:25) wel wat te versigtig gestel; H. 10:1-16, die perikoop oor die afgode versigtig as wel jonger aangedui. Die profesieë teen die volke (H.46vv.) word in hoofsaak as eg van die profeet toegeken. Die Klaagliedre word as wel nie van Jeremia beskou maar met later bewerking, H.50v. teen Babel aan 'n leerling afkomstig beskou. 'n Profetiese woord soos 31:15 oor Ragel se klag kan slegs deur „akkomodasie" in Matt. 2:18 op Christus betrek word.

NÖTSCHER se bewerking van die *Twaalfprofeteboek* vertoon dieselfde kwaliteite van goeie agtergrondskildering, besonne kritiek en verantwoorde teksbehandeling. Joël word na-eksilies gestel, in Obadja ouer en jonger gedeeltes aangeneem, ook Jona na die ballingskap gedateer en die Psalm as invoegsel beskou, Miga 7:8vv. as jong ahangsel gesien, 'n Tweede Sagaria versigtig aanvaar. By Amos word tereg die heilsprediking nie geheel uitgesluit nie, Jona goed gesien as universalistiese protes teen die partikularisme van die na-eksiliese tyd, in Nahum nie 'n „heilsprofeet" gesien al ontbreek die verwysing na die sondigheid van Juda. Habakuk word as tydgenoot van Jeremia beskou en daar word geen twee wêreldmagte as teenspelers in H.1 aanvaar nie.

In dieselfde deeltjie kom NÖTSCHER se verklaring van die *Prediker* (Kohelet) voor. Die Salomo-figuur in *Prediker* is volgens N. literêre fiksie, die skrywer is duidelik 'n onderdaan; ook die taalargument weeg swaar teen 'n vroeë datering van die boek wat waarskynlik nie lank voor 200 geskryf is. Verskillende „hande" word nie aanvaar nie; die skynbare teensprake by *Prediker* kom daarvandaan dat hy die leser laat deelneem aan sy toets en navors van die verskynsels. 'n Goeie karakteristiek van die grondgedagtes, geestelike agtergrond en betekenis van die boek word gegee en die verklaarder onthou hom gelukkig van 'n geestelike oorbelasting en vroomheidsinpropping van die boek waaraan bv. selfs die groot kommentaar van AALDERS so oormatig ly.

NÖTSCHER se *Daniël*-verklaring van 1948 is van besondere interesse. Hy stel oop dat die boek geen aanspraak maak op outeurskap van Daniël nie. In hierdie Daniël-figuur sien hy nie die Daniël van Esegïel 14 nie, eerder die Dan'el van Ugarit. H. 1-6 word in aanhalingstekens gekarakteriseer as „'n Midrasj met historiese agtergrond,” opgebou uit oorspronklik selfstandige verhale. Die „ek-styl” van die visioene H. 7-12 is miskien slegs literêre vorm. Die verskil in stemming jeens die heidense owerheid in die verhale in teenstelling tot die visioene word erken. Saamvoeging en afsluiting van die geskrif moet wel in die Makkabese tyd geplaas word, die stof en opskrifstelling van die vernaamste gedeeltes is egter ouer, waarskynlik ongeveer 300 v.Cr. Die bekende historiese moeilikhede van die boek word opehartig vermeld, geen krampagtige oplossing word aangebied nie, maar met 'n „non liquet” volstaan en met die waarskuwing dat daarom nog nie al die historiese gegewens in Daniël fiksie behoeft te wees nie. Die visioene van H. 7vv. word duidelik as apokaliptiek gekenmerk en as in hoofsaak doelende op die Makkabese tyd. Messiaanse en eskatologiese perspektiewe word hier en daar nie uitgesluit gedink nie. Die „Menseseun” van H. 7 kan sowel kollektief as individueel beskou word, hoewel die skrywer van Daniël self daarin nie die Messias gesien het nie. Die vierde wêreldryk is die Griekse, Seleuciede-ryk, nie die Roomse nie. Gerieflik is dat ook die Toevoegsels van die Septuagint in H. 3 en die apokriewe Aanhangsels gegee word, egter nie as oorspronklike bestanddele van die boek nie.

Die tweede bewerker van naam is Prof. HUBERT JUNKER van die „Bisch. Phil.-Theol. Hochschule” te Trier van wie se hand die bewerking van die belangrike boeke *Genesis* (1949) en *Job* (1950) is. By *Genesis* kom uiteraard eers die Pentateuch-probleme aan die orde. Die kritiese pogings tot oplossing van die probleme word duidelik en eerlik uiteengesit. Daarna word die dekreet van die Pouslike Bybelkommissie van 27 Junie 1906 gegee waarin vir die Rooms-Katolieke ondersoek verskillende riglyne gestel word waarvan die vernaamste die volgende is. 1. Afgewys word die mening dat die Pentateuch saamgestel sou wees uit bronne wat grotendeels uit die tyd na Moses sou stam. 2. Nie uitgesluit is nie dat Moses van hulpkragte gebruik gemaak het wat nie alleen eie diktaat van hom te boek gestel het nie, maar ook onder Moses se aanwysing en toesig selfstandig gewerk het. 3. Moontlik is dat Moses skriftelike oorkondes en mondelinge oorleweringe in sy werk opgeneem het. 4. In beginsel word die moontlikheid van na-Mosaiese toevoegsels (vir die grotere met aanname van 'n geïnspireerde vervaardiger), van teksveranderinge en teksbederf erken. Interessant is die daarby aangehaalde skrywe tot verduideliking deur die sekretaris van die Bybelkommissie Kardinaal SUHARD (Parys) van 16 Jan. 1948, deur die Pous geapprobeer, waarin verklaar word: „Daar is vandag niemand meer wat die voorhandesyn van „bronne” in twyfel sou trek of

'n gedurige aangroei van die Mosaïese wet sou bestry, wat sy grond het in die (veranderde) sosiale en religieuse verhoudinge van later tyd, 'n ontwikkeling wat ook in die geskiedverhale uitkom." Daar word dan verskillende uitwerkings van die beginsels van die Bybelkommissie deur Rooms-Katolieke eksegete in JUNKER se inleiding weergegee en deur homself gekies in die rigting van die opvatting van P. A. VACCARI S.J. dat die „oorspronklike" Pentateuch 'n werk van Moses was, maar die huidige vorm ontstaan is uit 'n tesamewerking van twee verskillende resensies, 'n Noord-Israelitiese en 'n Judese, wat na die wegvoering van Noord-Israel met mekaar verenig is tydens koning Josia (met die doel om die agtergeblewe en nuwe bewoners van Noord Israel en die van Juda vir die erkenning en nakoming van die Wet te win). Hierdie verklaring van JUNKER maak op ons meer die indruk van 'n *captatio benevolentiae* by die Pouslike outoriteite as van 'n bruikbare en toegepaste werkhipotese van die bewerker. In die dan volgende inleiding op die „Urgeschichte" word die naam van Moses nie genoem nie, maar spreek die bewerker steeds van „die outeur" („der Verfasser"). Hy sien in die hoofstukke 1-11 grotendeels stukke uit oeroue mensheidsoorlewing, in die loop van die tyd vry en fantasievol volksaardig vervorm, onder inspirasie van die Heilige Gees deur die skrywer in literêre vorm gegiet, saamgevoeg en in die geheel van sy heilsgeskiedenis 'n plek gegee, sonder dat noodwendig nou ook al die besonderhede van die opgenome oorleerings deur sy gesag as geïnspireerde skrywer as historiese feite gewaarborg sou wees. En hy beroep hom dan vir die reg van hierdie vir 'n apologete nogal bedenklik klinkende opvatting op die reeds genoemde skrywe van Kardinaal SUHARD waarin erken word: Die literêre vorme van die eerste elf hoofstukke van Genesis kom met geeneen van onse bekende klassieke kategorieë ooreen en mag derhalwe ook nie na die Grieks-Latynse of die moderne literêre soorte beoordeel word nie. Dit is dus geen geskiedenis in moderne sin nie. Dit berig in 'n taal wat met die begripsvermoë van 'n nog nie vol ontwikkelde mensheid ooreenkom, grondlêende waarhede tegelyk met 'n volksaardige voorstellingswyse van die aanvangsgeskiedenis van die mensheid.

Hoeveel vryheid sulke verklarings aan 'n Rooms-Katolieke Bybelverklaarder laat blyk wel daaruit dat JUNKER bv. van die Skeppingsvoorstelling van Gen. 1 sê dat „das Siebentagewerk als eine freikünstlerische Darstellungsform des Schriftstellers betrachtet werden darf." In die tweede verhaal Gen. 2:4vv. sien hy 'n ander oorlewing en 'n ander outeur.

Gen. 3:15 word as „protevangelië" gehandhaaf insover as dit van die oorwinning van die verleier deur die geslag van die verleides spreek; mens kan egter nie sê nie dat die Verlosser en die Moeder van die Verlosser hier as bepaalde gestaltes aangekondig word nie. Diegene wat die kop van die slang vertree is die „saad van die vrou", d.w.s.

die mensegeslag. JUNKER volg dus nie die foutiewe lesing van die grondteks waarna Prof. S. P. ENGELBRECHT (*Herv. Teol. Studies*, VI, bl. 171) tereg as gebruiklike Roomse opvatting verwys waarvolgens Maria die oorwinnaar van die slang sou wees. Ook in die tweede deur Prof. ENGELBRECHT aangevoerde foutiewe teks, Gen. 48:16 waaruit Roomse skrywers wel die aanroeping van die heilige wil verdedig, word deur JUNKER ooreenkomstig die grondteks reg vertaal.

Merkwaardig is die gebruik van die terme *citatio explicita* (soiets soos „letterlike aanhaling of kwotasie”) en *citatio implicita* (meer „vrye kwotasie” of verwerkte stof) by JUNKER in aansluiting aan die terminologie van die Pouslike Bybelkommissie, waardeur aangedui word stukke en gegewens wat die outeur van die Pentateuch van elders, uit ander bronne oorgeneem het. Hieronder val bv. die geslaglys van mensheidvaders Gen. 5 en die Sondvloedsgeskiedenis. By sulke *citationes* word volgens die Roomse eksegeese wel die hoofsaake maar nie die besonderhede deur inspirasie gedek nie (bv. S. 24, 26, 27). In die Sondvloedverhaal word eweas in die Josefverhale twee oorleerings onderskei. Gen. 20, die geskiedenis van Sara se ontvoering deur Abimeleg, is volgens JUNKER moontlik slegs 'n doublet van Gen. 12, Sara se opneming in die harem van die Farao. Gen. 46:8vv. die lys van stamvaders van Israel in Egipte word as onhistories beskou. Gen. 49 die laaste seën van Jakob „is nie in die huidige kunstvolle vorm deur die sterwende Jakob oor sy seuns gespreek nie, maar 'n oorspronklik korter en eenvoudiger oorlewering van sy laaste seënwoorde is later poëties uitbou en vermeerder.” Goeie ekskurse sien menige bladsy van hierdie verklaring, soos oor die Patriargeverhale (geen stigtelike verhale maar oorleerings oor godsdienstsstigterfigure), oor die „Engel van Jahwe” (by Gen. 18v.) en oor die Egiptiese staatkundige en maatskaplike verhoudings in die Josefgeskiedenis.

Ook JUNKER se bewerking van die boek *Job* (1950) loon die kennisname ten seerste, en bevorder seer seker die diskussie oor die boek. Hy wys tereg op die verskille in problemstelling, vorm en voorstellings tussen die Jobverhaal en die poëtiese hoofdeel van die geskrif, konkludeer daaruit tot 'n oorname van 'n bestaande Joboorlewering deur die outeur, maar ag die verskille nie groot genoeg om vir die prosaverhaal 'n ander skrywer aan te neem. Die vraag na die historisiteit van die Joboorlewering ag JUNKER onbelangrik (S. 6); daar sal wel 'n historiese kern wees maar die verhaal is 'n vrye bewerking met uiterlike aanknoping aan tradisie en gedig. Die boek word gedateer volgens die geestesgeskiedenis van die probleemstelling van die lyding van die regverdige en dus na die lotsslae wat Israel voor en na in die Ballingskap getref het en na Jeremia en Esegieël. In teenstelling tot bv. WEISER se opvatting meen JUNKER nie dat die skrywer eie ervarings en sielsworsteling beskryf nie en hy beklemtoon die teoretiese „wysheids”-karakter van die boek, m.i. te sterk. Die boek word ook om die

nog lewende, kragtige, artistieke Hebreeus maar tog Arameïserende karakter daarvan, omstreeks 400 v.C. gedateer. Die Septuaginta-afwykings moet dikwels aan onbekwaamheid van die vertaler(s) toegeskryf word en is op sigself geen afdoende grondslag vir teksverandering nie. JUNKER hou soveel moontlik aan die eenheid van die boek vas; die perikope in H. 24:17vv.-H. 27 wat so sleg in die mond van Job pas, is nie aan wanorde aan die teks te danke nie, maar moet gesien word as ironiese gebruik deur Job van die argumenteerwyse van die vriende (S. 56 ff.), 'n verklaring wat m.i. nie voldoende die besware dek nie, al mag dit in party gevalle 'n oplossing bied. JUNKER se verdediging van die egtheid van H. 28 sowel op taalkundige en disposisiegronde as na die gedagtegang, is van die beste wat ek teengekom het en moet seker ernstig in ag geneem word; oortuig het dit my nog nie, veral om die navolgende bestraffing van Job in die Jahwê-redes, 'n moeilikheid wat JUNKER m.i. te gemaklik wegredeneer. Die tweetal Jahwê-redes in H. 40 v. word gehandhaaf en selfs ook die perikope oor die Behemot en Leviatan daarin. By die Elihu-redes H. 32-37 vermeld JUNKER helder en uitvoerig die vir die oorspronklikheid aangevoerde gronde, om ten slotte tog nie daarmee in te stem nie, 'n bewys van hoe eerlik die bewerker probeer om die pro's en contra's teen mekaar af te weeg. Hy beskou die Elihu-redes as 'n later invoeging, maar van die skrywer self om aan deur 'n jonger generasie van „wyses” teen sy boek ingebringte besware tegemoet te kom sonder dat hy egter die beskouing van Elihu as dié oplossing sou stel, vandaar dan die ironiese karakterisering van die figuur van Elihu. Mag JUNKER dan so ook al die eenheid van outeur bewaar, so 'n vermeerderde uitgawe van die boek kan seker nie as 'n verbeterde beskou word nie.

Van die hand van Prof. JOSEPH ZIEGLER van die Universiteit van Würzburg is die bewerkings van *Jesaja* en *Esegiël* afkomstig, albei in 1948 verskyn. Ook hier vind ons 'n goeie skets van die tydsomstandighede in staatkundige en religieus-etiese opsig en van Jesaja se prediking by wyse van inleiding vooraf. By H. 40 vv. word na die duidelik na-eksiliese agtergrond verwys. Mens kry die indruk dat ZIEGLER eintlik ook 'n na-eksiliese outeur vir hierdie hoofstukke aanneem; hy spreek in die eksegese dan ook nie van Jesaja nie maar van „die profeet”. Hy vermeld egter die uitspraak van die Pouselike Bybelkommissië van 29 Junie 1908 „dat die totsover ingebringte besware teen die eenheid van die boek die tradisionele opvatting nie het kan laat wankel nie” en hy buig blykbaar vir hierdie uitspraak, maar sonder kommentaar en seker nie *con amore* nie. In sy bespreking van die Ebed-Jahwe stukke gee ZIEGLER die bewys dat hy van al voorgestelde oplossings wel op die hoogte is, maar kom hy tot die besluit dat die Messiaanse beskouing ten slotte alleen bevredig. Die enkele teks-wysigings wat hy in Jes. 53 aanbring, is welgefundeer. By H. 14 oefen hy versigtige kritiek op die egtheid, en ag dit moontlik by vs. 12

dat die profeet hier aansluit aan 'n Fenisies-Kanaänitiese mite. By die Jesaja-apokalips H. 24-27 word die besware teen Jesajaanse outeurskap eerlik opgesom, 'n eie beslissing nie gegee nie.

ZIEGLER se bewerking van die boek *Esegiël* vertoon dieselfde kwaliteit van goeie bekendheid met die kritiese vraagstellinge, openhartige, nie-kwalifiserende weergawe daarvan en te groot versigtigheid in eie standpuntbepaling. Parapsigologiese verskynsele by die profeet word nie as sieklike toestande aanvaar nie. Uitvoerig word ingegaan op die hipotese as sou Esegiël nie of slegs tydelik in Babel opgetree het, en dit word, wel tereg, bestry. Die betekenis en roepingswerk van die profeet word goed gekarakteriseer. Die orde van die boek word van Esegiël self afkomstig geag, maar later redaktors vir die voorkom van doeblette verantwoordelik gestel. By die gerubsvisionen in H. 1vv. word Babiloniese invloede erken. Uitnemende opmerkings word gemaak oor die O.T.-iese begrippe „lewe” en „sterwe” by H. 3:17-21, en die bespreking by H. 37 van die opstandingsgeloof is van verblydende nugterheid. By H. 44:2 (oor die geslote poort wat alleen Jahwê mag gebruik) word na Babiloniese voorstellings verwys en tewens vermeld (maar sonder dat instemming blyk, eerder wel die teendeel vermoed mag word) dat die kerkvaders en die Roomse liturgie hierdie vers op Maria toepas. By Esegiël se tempelplan (H. 40 vv.) word goeie argeologiese verklarings gevoeg, in die saamvatting na H. 48 teen simbolisering van die gegewens gewaarsku en die regte geestelike betekenis van die tempelkonsep goed gestel.

Aan Prof. VINZENZ HAMP van die Phil.-Theol. Hochschule te Freising is die bewerking van die wysheidsboeke Spreuke van Salomo, Baruch en Sirach toevertrou. Die inleiding op *Spreuke* (1948/49) is uitnemend. Veral die opmerkings oor „die psigologie van die spreekwoord”, sy reg om alledaagse dinge te raak, om generaliserend en hiperbolies te oordryf, eensydig te belig en utilitaristies gestel te wees, wat egter hoër motiewe nie uitsluit nie, is instruktief. Tereg beklemtoon HAMP die religieuse van die veronderstelde humanisme van die Israelitiese wysheid. Sy onderskeiding van die ouderdom van die materiaal en die uiteindelijke boek, en die datering van die jonger gedeeltes tussen 500 en 300 v.C. is geregverdig. Die Septuaginta-tekste word as dikwels sekondêr bestempel. Sy indeling van die boek in samestellende bestanddele is uitnemend. Dat in H. 8:22 vv. nog geen hipostase van die goddelike wysheid gesien mag word nie en vs. 30 nie „werkmeester” nie maar „Liebling” vertaal word, is ewe juis gesien as dat by H. 22:17 vv. Egiptiese „Vorlage” en invloed nie ontken word nie. Sy teksamendasies van H. 30:1 en 31 is seer die oorweging werd.

By die apokriewe boek *Baruch* word die egtheid sterk betwyfel, en die brief van Jeremia (eweas H. 10:1-16 van die boek Jeremia self) oneg verklaar; intussen die geestelike inhoud van die boek, „'n pêrel

van die Heilige Skrif", hoog gewaardeer en verklaar dat die onegtheid geen beswaar vorm teen aanname van geïnspireerdheid en dat die kanonisiteit onafhanklik is van die vraag na outeurskap.

By HAMP se bewerking van *Sirach* (1951 verskyn) tref weer die juiste datering en agtergrond- en inhoudskets. Die teksgeskiedenis word nogal uitvoerig behandel en daarby die Septuaginta- en Vulgaat-tekste baie krities beoordeel. Die vertaling is op 'n keurteks van die Hebreeuse en Griekse resensies gebaseer, terwyl aan die rand telkens die vernaamste resensie aangegee word. 'n Baie aanbevelingswaardige werk.

Prof. MARTIN REHM van die Bisch. Phil.-Theol. Hochschule te Eichstätt het die historiese boeke *Samuel-Konings* (1948/49), *Kronieke* (1949) en *Esra-Nehemia* (1949/50) behandel. Ook dit is wetenskaplik verantwoord werk met duidelike spore van kennisname van die huidige stand van ondersoek, aanvaarding van die reg van verskillende resultate van die kritiek, maar behoedsaam en sonder die godsdienstig-etiese waarde aan te tas. In I Sam. 8 v. word twee verskillende oorleweringe aangaande die ontstaan van die koningskap erken sonder poging tot harmonisering. By H. 17 v. word die plus van die Masor. teks as later toevoegsels beskou en verstandige kritiek ge oefen; die moeilikheid van II Sam. 21 : 19 (insake die verslaner van Goliat) werd deur tekswysiging uit die weg geruim. Die Septuagintateks word oordeelkundig op verskillende plekke vir teksverbetering gebruik. David se seuns word as priesters gehandhaaf (II Sam. 9 : 18) en nie soos in die Afrikaanse vertaling tot „raadgewers” verharmoniseer nie. Die karakterisering van die nabi-isme by I Sam. 10:5 en van die betekenis van Jerusalem en sy verowering by II Sam. 5:6v. is geslaagd.

By sy verklaring van *Konings* beklemtoon REHM die religieus-pragmatiese doel van die boek, maar meen dat dit nie ten koste van die waarheid gaan nie en dat die buite-Bybelse berigte oor die algemeen die betroubaarheid bevestig. Later toevoegsels word erken, veral bv. in die verhaal oor die tempelbou en soos 'n vergelyking met die LXX leer. Erken word dat die tempel van Salomo heidense voorbeelde verwerk maar met aanpassing aan die gees van die Israelitiese godsdiens. Die datering van tempelbou en Uittog word as kunsmatig beskou; die getalle van Salomo se vroue is volgens REHM „kaum richtig überliefert”; in II Kon. 1 : 17 is 'n „onoplosbare teenspraak” met 3 : 1 en 8 : 16 wat die chronologie betref. REHM wys ook op die verskillende beoordelings wat in die Skrif gevind word van handeling soos die afslagting van die Baälpriesters deur Elia en die koningsmoorde van Jehu. By die Sanherib-episode (II Kon. 18 : 13 vv.) word goeie tydgeskiedenis gegee en 'n besef van die probleme getoon.

Ook by *Kronieke* word op die religieuse pedagogiek van die skrywer gewys, die geloofwaardigheid egter wel wat gemaklik gehandhaaf. Die datering omstreeks 400 v.C. en volgende periode in verband met

die 5 (nie 10 of 11) generasies van die koninklike lyn (I Kron. 3:21) en die 5 priester generasies na Jesua (Neh. 12:10 vv.) en ander oorewegings is die tans gangbare en wel juiste. Die psalm by die inhaling van die Ark, in I Kron. 16 as van David voorgestel, is volgens REHM nie Dawidies nie, maar 'n literêre vorm deur die Kroniekskrywer oorgeneem. Die berig oor Salomo se offer te Gibeon word teenoor die van I Kon. as „selfstandig gekenmerk; die verhaal oor Manasse se bekering as wel moontlik beskou (met verwysing na II Kon. 21:17 waar egter geen nadere bespreking voorkom nie).

Die Aramese stukke in *Esra* word beskou as oorgeneem uit 'n Aramese geskiedwerk, nie direk uit die argiewe nie. Neh. 8 behoort in *Esra* se geskiedenis; die gebed Neh. 9:5vv. sluit nie aan by wat in vss. 1-4 vermeld word nie; so het Neh. 10 ook geen verband met Neh. 9:3 nie maar behoort by Neh. 13. Die samevoeging van die teksgedeeltes in hierdie boeke is dus nie steeds chronologies nie.

JOHANN FISCHER, emeritus professor van die Universiteit van Würzburg het Hooglied, Rut en die apokriewe Wysheid van Salomo bewerk, al drie in die jare 1949/50. Sy inleiding op *Hooglied* is uitvoeriger as die meeste in hierdie serie en is belangwekkend. Salomo en Sulammiet bedui volgens FISCHER nie die historiese figure uit I Konings nie, maar is erename vir die herder-bruidegom en bruid. Die verskillende verklaringsmetodes van Hooglied word helder en uitvoerig weergegee, die drama-voorstelling minder aanneemlik geag, vir 'n soort sistematiese liederoversameling gekies; die allegoriese verklaring wat die meeste Rooms-Katolieke eksegete aanhang, toegelaat maar as toepassing en nie as in die bedoeling van die geïnspireerde outeur geleë nie. Met die tipologiese verklaring neem FISCHER tegelyk 'n natuurlike sin as liefdessange en 'n hoër betekenis aan, sonder daarmee geheel saam te gaan, aangesien die tipologie in die teks nêrens tot uitdrukking gebring is. Tog wil FISCHER die gedagte aan 'n hoër sin nie geheel liedere, wat die natuurlike liefde tussen bruid en bruidegom besing opgee nie, en probeer nou te onderskei tussen die eerste outeur van die het en die versamelaar-redaktor wat die verse reeds op die religieuse verhouding tussen Jahwê en sy volk betrek het. Maar vind ons dan in die teks wel êrens aan hierdie toepassing van die redaktor uitdrukking gegee? As dan FISCHER meen dat nie die outeur nie maar die redaktor as die geïnspireerde skrywer beskou moet word, verswak hy sy voorafgaande bewysvoering aanmerklik. Waarom dan nie by die teks bly nie en die aanbring van 'n hoër sin aan die kanoniseerders toeken nie en vir hulle 'n hoër leiding daarby aanvaar? 'n Allegoriese toepassing per perikoop en in hooftrekke word by die verklaring aangeheg. As vervaardiger („Verfasser”) van die Hooglied word Salomo nie aanvaar nie, taal en voorstellings voer volgens FISCHER in die periode 400-300 v.C.

Rut staan in die Hebr. Bybel onder die Geskrifte waarskynlik volgens FISCHER weens die laat vervaardiging of altans 'n na-eksiliese bewerking. Die tendens is waarskynlik 'n verheerliking van David in sy stammoeder Rut; in wesentlike trekke is die verhaal geskiedenis.

By die *Wysheid van Salomo* ag FISCHER die toekenning aan Salomo digterlike inkleding; hy pleit vir die eenheid van die boek, gee 'n goeie dateringspoging (tussen 146 en 31 v.C.), skets die verhouding tot die Griekse filosofie, sien in die personifikasie van die Wysheid nog nie die Logosleer nie, maar wel 'n „Vorstufe” daarvan en meen dat in die afwykende voorstellings aangaande die Egiptiese plaes in H. 10-19 miskien 'n uitgebreider oorlewering bewaar is.

Prof. FRIEDRICH STUMMER van Universiteit van München het die klein geskrifte Ester, Tobias en Judit behandel (1950). By *Ester* word die bekende 6 toevoegings van die Griekse teks wel gegee en behandel, maar erken dat hulle nie oorspronklik is en nie in Hebreeus bestaan het nie. Deur Hiëronymus as aanhangsels beskou, is hulle deur die Konsilie van Trente egter as vol kanoniek erken. STUMMER erken wel 'n historiese kern in die Esterverhaal, maar sê dat dit in die besonderhede seker nie histories is nie (waarvan hy voorbeelde gee). Uitnemend is sy bespreking van die probleem van die haat en moordsug wat dikwels aan die boek ten laste gelê word (S. 7, 30 f.).

Judit word as 'n besonder geliefde boek in die Christendom en sy kuns betitel, veral ook om die beskouing van die heldin as voorbeeld of tipe van Maria, die moeder van Jesus. Die boek het 'n religieuse strekking, maar om die historisiteit te wil bewys, is volgens STUMMER „aussichtslos”; dit is 'n „vry verhaal” met miskien 'n historiese kern. Dieselfde geld van die boek *Tobit*, wat baie geliefd is, maar waarvan die historisiteit „onaanneemlik” is; historiese oorlewerings-trekke is moontlik, sê die bewerker, maar is nie noodsaaklik te aanvaar nie. 'n Semitiese origineel van albei boeke is moontlik.

Van Pater D. DR. DIONGS SCHÖTZ is die bewerking van I en II *Makkabeë* (1950). Die eerste boek word gewaardeer as religieus nugter en suiwer, terwyl die tweede meer wonderverhale en Godsverskynings aanvoer. Die eerste is seker origineel in Hebreeus, die tweede in Grieks geskrywe. In die eerste word die briewe en staatsoorkondes as vrye bewerkings gesien, die outeur as sterk eensydige beligting géwend beskou, wat egter sy verhale nog nie as onhistories laat voorkom nie. As die bewerker skryf dat dit naas die beste voortbrengsels van die Outestamentiese historiografie bestaan kan, skiet hy sy doel wel verby. In die tweede boek aanvaar hy wel gedeeltelik betroubare enkele oorlewering, maar daarnaas vrye komposisie sonder chronologiese raam; die doel van die boek is stigtelik, en wel om tot die Farisese observansie aan te spoor en die „nuwe” vroomheid van engele- en opstandingsgeloof, kultiese ywer en sabbatsonderhouding te propageer. Die

eerste boek word ongeveer 100 v.C., die tweede in die daarop volgende eeu gedateer.

Die Echter-Bibel kan ook vir ons Protestantse teoloë en oordeelkundige gemeentelede uitnemende dienste doen tot beter verstaan van die Ou Testament. By vergelyking met die enkel-Gereformeerde „Korte Verklaring” verras die meerdere openheid vir kritiese probleme en oplossings, die minder krampagtig-apologetiese kunsgrepe en meerder vryheid ten opsigte van die oorlewerde teks. In vergelyking met „Tekst en Uitleg” val óp die ten slotte onderworpe buig onder kerklike gesagsuitsprake, waardeur telkens die koninklike weg van die slegs aan die teks self verantwoording verskuldigde Bybeleksegeet tydelik gemy word, val ook óp die ontbreek van literatuuropgawes, wat soseer die vrye ondersoek en eie meningsverwerwing bevorder. Seker nie in plaas van nie, maar graag naas ons Protestantse seriewerke sal ons hierdie Rooms-Katolieke populêre Bybelvertaling en -verklaring gebruik en aanbeveel, en ons wil sy bewerkers gelukwens met hierdie ernstige en opregte poging om die resultate van die Bybelondersoek van die laaste eeu in wye kring bekend te maak en 'n regte verstaan van die Heilige Skrif te bevorder.

B. GEMSER.

Pretoria, 15 Augustus 1952.
